

DEN LYSANDE EPOKEN

Inledning

I boken "Den lysande epoken" får vi möta flera av de främsta författarna och konstnärerna i vår litteratur- och konsthistoria. De var alla verksamma under den tidsperiod i vår historia som brukar kallas nationalromantiken.

Studiebokens upplägg

Boken är upplagd som en resa från Alsters herrgård i södra Värmland, där Gustaf Fröding föddes, till Mora i Dalarna, där Anders Zorn hade sitt hem. Under resan stannar vi till i Arvika och Rackstad Museet, i Mårbacka, Falun och Sundborn. Boken är indelad i kapitel som berättar om de olika kulturpersonligheterna, deras liv och verksamhet men också om deras hem som nu är minnesgårdar och museer.

Studiehandledningen följer bokens uppläggning och ger förslag till diskussionsfrågor och fördjupningar.

Fördjupning och bredvidläsning

I studieboken citeras en del av Frödings dikter men i övrigt får man komplettera med annan litteratur om man vill läsa flera Frödingdikter, Selma Lagerlöfs berättelser, Carl Larssons och Anders Zorns memoarer m.m. På sidan 155 i studieboken finns en utförlig litteraturlista som tar upp vad de olika författarna och konstnärerna publicerat samt en stor del av det som skrivits om dem. Flertalet böcker finns att låna på bibliotek. På sidan 161 finns också hänvisningar till olika hemsidor och databaser på Internet där ni kan hitta ytterligare information.

Fördjupningsuppgifterna kan fördelas så att ni arbetar två eller flera tillsammans. Det blir ofta roligare så. Redovisningen kan ske i form av ett kortare föredrag där ni turas om att prata. Därefter samtalar hela gruppen.

Planera studierna

Det är bra om ni gemensamt gör upp en plan för hur studierna ska genomföras. Bestäm vad ni ska läsa till varje sammankomst och om ni ska göra några fördjupningsstudier. Första gången är det lämpligt att ni ägnar en stund åt att skaffa er en överblick över studie-bokens uppläggning. Fundera över om ni vill följa bokens uppläggning eller om ni vill följa en annan arbetsgång. Är det något kapitel som verkar intressantare än de andra, som ni vill börja med?

Ni kan lägga upp sammankomsterna så att ni först helt kort repeterar vad som togs upp gången innan, fortsätt sedan med dagens avsnitt och avsluta med att bestämma vad ni ska fortsätta med nästa gång.

Viktigt är också att i ett tidigt skede bestämma om ni ska göra resan i verkligheten. Då bör ni i god tid ta kontakt med någon researrangör. Kolla om det är flera studiecirkel som vill följa med. Resan bör planeras i detalj. Det är mycket som ska stämma. Ska ni övernatta eller blir det en dagsutflykt? Hur gör ni med maten? Flera olika frågor dyker upp? Kanske är det lämpligt att utse några stycken att bilda en arbetsgrupp som kan arbeta lite extra med alla detaljer och sedan presentera ett förslag. Adresser och telefonnummer till de olika museerna och minnesgårdarna hittar ni i slutet av studiehandledningen. Där finns också uppgifter om turistbyråerna på de olika orterna. Turistbyråerna kan hjälpa er att hitta lämpliga övernattningar och också tipsa om andra sevärdheter i trakten.

Generationsöverföring

Nationalromantiken hör till vårt gemensamma kulturarv och mycket av det som skapades då är välkänt även för dagens ungdomar. Ta kontakt med en skola och hör er för vilket intresse det finns för gemensamma studier. Lämpliga lärare att kontakta är lärarna i svenska och bild.

I arbetet med barnen kan ni utgå från studiehandledningens frågeställningar men anpassa dem till ungdomarnas intressen och mognad.

Förord

En resa genom nationalromantiken

Boken behandlar den epok i vår historia som kallas nationalromantiken, alltså 1890-talet och åren runt förra sekelskiftet. Lars Westman säger att alla vet vad begreppet står för, men ingen kan definiera det.

- ❖ Gör ett försök att definiera vad nationalromantik är. Försök att ge exempel på vad som är nationalromantiska drag i konst och litteratur.
- ❖ Varför hänförs författarna och konstnärerna som presenteras i den här boken till nationalromantiken? Vilka gemensamma uttryck har de i sina författar- respektive konstnärskap?

VÄRMLAND

GUSTAF FRÖDING – ALSTERS HERRGÅRD

”Han dög bare te å skreve dikter”

Lars Westman berättar inte kronologiskt om Frödings liv. Han konstaterar snabbt att Frödings livslånga trauma är släktens sociala nedgång, hans oförmåga att fungera som släktens huvudman. Fattig, sjuk och omyndig som han var. Det är ändå genom honom som släkten vunnit ära och berömmelse. Redan Frödings första diktsamling *Gitarr och dragharmonika* blev en succé.

- ❖ Varför blev dikterna så populära?
- ❖ Vad är det som gör att man genast vet att det är Fröding som skrivit dem? Är det språket, formen, innehållet?
- ❖ Vad är det som gör att vi fortfarande uppskattar dem?

Fördjupning: Läs igenom diktsamlingen. Välj ut några dikter ni tycker särskilt mycket om och läs dem högt för varandra. De tonsatta kan ni sjunga om ni vill eller låna en inspelning och lyssna på dem. Berätta varför ni tycker om just den eller de dikterna.

- ❖ Vad får de er att tänka på? Berör de något i ert eget liv?

När man studerar Frödings levnadsöde kommer man inte förbi hans sjukdom. Även Lars Westman, som så många före honom, funderar över vad det var för fel på Fröding egentligen.

- ❖ Vad tror ni? Beror hans sjukdom på arvet eller miljön, eller båda?
- ❖ Om Fröding levte idag hade han förmodligen gått i analys och samtalsterapi. Hade han blivit poet då?
- ❖ Är själva diktandet en form av terapi?
- ❖ Måste man lida för att bli en stor författare eller konstnär?

Fördjupning: Låt några i cirkeln forska vidare i de olika analyser om Frödings hälsotillstånd som finns i Frödinglitteraturen. Nu senast i Staffan Bergstens bok. Böckerna hittar ni i litteraturförteckningen på sidorna 156–157. Låna dem på bibliotek. Redovisa sedan för de övriga.

Det är svårt att låta bli att berätta om Frödings föräldrar om man vill ge en helgjuten bild av skalden. Föräldrarnas öde är som ett grekiskt ödesdrama, tycker Westman.

- ❖ Hur betydelsefullt är deras liv för Frödings författarskap?

Fördjupning: Läs om föräldrarna och deras bakgrund som den beskrivs i Frödinglitteraturen.

- ❖ Vilka släktdrag kommer igen hos Fröding?

Barndomen hade också sina ljusa stunder. Syskonen höll ihop. Systrarna värnade om sin lillebror, särskilt Cecilia, den äldsta, som fick en stor roll i Frödings liv.

- ❖ Hur avspeglar sig syskonkärleken i hans diktning?

Fördjupning: Läs Cecilia Frödings bok *Och minns du Ali Baba* och andra böcker där barndoms- och ungdomstiden finns skildrad.

I skolan påtog sig Fröding rollen som clown för att dölja sin osäkerhet. Han knöt ett livslångt vänskapsband med Mauritz Hellberg som också senare kom att ge honom jobb som skribent i Karlstads-Tidningen. Fröding blev tidigt politiskt allt radikalare. Men han kände sig kluven.

- ❖ Hur märks detta i hans diktning? Ge exempel.

Fördjupning: Läs Mauritz Hellbergs bok *Frödingsminnen* och samtala om vilken bild han ger av vännen Gustaf.

- ❖ Stämmer Hellbergs bild med den Fröding själv blottar i sina dikter?

Frödings förhållande till kvinnor var komplicerad. Kärleken var ingen enkel sak för honom.

- ❖ Läs några kärleksdikter för varandra och samtala om vad kärleken var för Fröding.
- ❖ Tror ni Selma Lagerlöf var förälskad i honom i sin ungdom? Samtala om diktцитatet på sidan 38.
- ❖ Samtala om Hildegard Alstermarks betydelse för hans syn på kärleken. Hur skildras hon i dikterna?

CHRISTIAN ERIKSSON OCH RACKSTADKOLONIN I ARVIKA

Orkidén i potatislandet

Lars Westman skriver att det går ett kraftbälte från Arvika, via Mårbacka och Sundborn upp till Zorn i Mora. De var inne i samma rörelse. Hos alla finns det nordiska ljuset. Tydligast märks det hos konstnärerna i kretsen. Inspirationen kom från Japan via Paris.

- ❖ Vad förknippar ni med begreppet ”nordens ljus”?
- ❖ Hur ser man det japanska påbrået?

Fördjupning: Ta reda på hur den internationella konsten såg ut vid den här tiden och jämför med den samtida svenska.

- ❖ Vilka likheter respektive skillnader finns?

En av portalgestalterna i Rackstadkolonin var skulptören Christian Eriksson. Lars Westman skriver att han tog jugendrörelsens formspråk med sig hem från Paris.

- ❖ Hur ser man jugendrörelsens formspråk i hans skulpturer?

Fördjupning: Ta reda på vad som är utmärkande för jugend i konst och formgivning. Ge exempel. Lästips finns i litteraturförteckningen på sidan 161.

En av Rackenkonstnärerna var Gustaf Fjæstad, känd för sina vintermotiv. Andra var Alfred Ekstam och Björn Ahlgrensson.

- ❖ Samtala om och jämför de målningar av de tre konstnärerna som finns med i boken på sidan 12–13 (uppslag), 53 respektive 55.
- ❖ På vilket sätt finns nordens ljus och jugendrörelsens formspråk med i deras bilder?
- ❖ Vilka likheter respektive skillnader finns det i bilderna? Titta på färgerna, linjespråket, ljuset, val av motiv.
- ❖ Vad vill konstnärerna förmedla med sina bilder?

Fördjupning: Ta reda på lite mer om de tre konstnärerna. Läs t.ex. i Herbert Sjöbergs bok *Konstnär-*

kolonin vid Racken där de tre finns närmare presenterade. Om Gustaf Fjæstad finns dessutom boken *Gustaf och Maja Fjæstad: ett konstnärspär* skriven av Agneta Fjæstad.

RackstadMuseet är i mångt och mycket ägnat familjen Erikssons historia. Christian är den mest kände av bröderna.

Fördjupning: Läs om Christian Eriksson och hans familj i de böcker som finns nämnda i litteraturförteckningen på sidan 157 och 158. Det stora verket om Christian Eriksson och hans konst är Helge Kjellins bok.

KAVALJERERNA

Sagorna föddes på bruk och herrgårdar

I det här kapitlet berättar Lars Westman lite grand om bakgrunden till kavaljerskulturen som Selma Lagerlöf beskriver i *Gösta Berlings saga*.

Fördjupning: Ta reda på hur bruksmiljön var i verkligheten.

- ❖ Hur levde man?
- ❖ Läs vad Tegnér och Geijer skriver. Jämför med *Gösta Berlings saga*.
- ❖ Vad var det i kavaljerslivet som fascinerade Selma Lagerlöf?

SELMA LAGERLÖF – MÅRBACKA

Mårbacka kan läsas som en bok

Det kom många besökare till Mårbacka redan medan Selma Lagerlöf levde. Lars Westman skriver att de kom för att de älskade hennes böcker men också för att de trodde att hon hade svaret på livets stora frågor.

- ❖ Varför trodde de det?
- ❖ Hur behandlar hon de existentiella frågorna i sina berättelser?
- ❖ Vad är det i hennes författarskap som fascinerar oss?

Fördjupning: Läs en valfri berättelse av Selma Lagerlöf och samtala om den utifrån innehåll, form, språk, person- och miljöskildringar.

- ❖ Studera hennes berättarteknik. Hur lägger hon upp sina berättelser?

- ❖ Hur presenterar hon ”intrigen”?
- ❖ Har hennes berättelser åldrats språkligt, innehållsmässigt?

Mårbacka betydde oerhört mycket för Selma Lagerlöf.

- ❖ Varför det, tror ni?

Fördjupning: Läs hennes memoarer, Mårbackasviten. Dagböckerna finns utgivna i tre delar, se litteraturförteckningen på sidan 159.

Precis som Gustaf Fröding levde Selma Lagerlöf ogift. Hon hade väl sina förälskelser som ung och det lär ha varit mer än vänskap mellan henne och Valborg Olander.

- ❖ Var hon bisexuell? Det spekuleras en del om det. Vad tror ni?
- ❖ Hur beskriver hon kärleken i sina berättelser? Vilken roll har den? Hur mycket är självupplevt?

Fördjupning: Läs *Selma Lagerlöf och kärleken*, redaktör Karl Erik Lagerlöf. Boken innehåller ett antal artiklar som behandlar kärleksskildringarna i hennes romaner men vidrör också författarens personliga erfarenheter av kärlek. Samtala om bokens innehåll.

NILS HOLGERSSON

Utvandring och hemlängtan

Med avstamp i berättelsen om Nils Holgersson och hans namne i verkligheten berättar Lars Westman i det här kapitlet om vad som låg till grund för den svenska nationalismen och därmed för nationalromantiken. Inom litteraturen var Heidenstam den förlösande gestalten både för Gustaf Fröding och Selma Lagerlöf.

- ❖ Samtala om hur utvandringen påverkade det svenska samhället. Har det återverkningar än idag? Påverkar det vår syn på dagens invandring?
- ❖ Vad innebär ordet nostalgi för er? Något bra eller dåligt?

Fördjupning: Läs Heidenstams diktsamling *Vallfart och vandringsår* samt sviten *Ett folk*.

- ❖ Hur upplever man hans dikter idag?
- ❖ Har de något att säga oss?
- ❖ Hur märker man att Gustaf Fröding och Selma Lagerlöf var påverkade av honom?

DALARNA

SELMA LAGERLÖF I DALARNA

Engelbrekts sista strid

Kapitlet handlar dels om Selma Lagerlöfs tid i Falun, dels om det stora konstbråket om Engelbrektstatyn.

- ❖ Varför var frågan om Engelbrektstatyn så infekterad?

Fördjupning: Ta reda på mera fakta. Dalarnas museum har en liten skrift om konstbråket, se sidan 161 i litteraturförteckningen, som ni kan beställa därifrån.

- ❖ Hur var det svenska kulturklimatet vid den här tiden?

CARL LARSSON – SUNDBORN

Ett hem, inget museum

Carl Larssons hem i Sundborn är populärare än någonsin. Vill man gå en guidad tur genom huset får man beställa tid långt i förväg.

- ❖ Vad beror den här populariteten på?
- ❖ Carl Larssons akvareller från familjelivet i Sundborn är välkända för alla. Kanske så kända att vi slutat analysera dem. Men hur tidstypiska är Carl Larssons akvareller?
- ❖ Hur märks det japanska inflytandet, det böljande linjespelet i jugendrörelsens formspråk och det nordiska ljuset i hans målningar?
- ❖ På vilket sätt är de nationalromantiska?

Fördjupning: Läs och samtala om Carl Larssons egen beskrivning av Lilla Hyttån i boken *Ett hem*.

Carl Larssons liv var inte så idylliskt från början. Född i Stockholms slum som han var.

- ❖ Hur kommer den dåliga starten till uttryck i hans konstnärskap?

Fördjupning: Han hatade sin pappa. Läs och samtala om memoarboken *Jag* som kom ut efter Carl Larssons död.

- ❖ Vem var Carl Larsson egentligen? Hur påverkad var han av sin fattiga barndom?

Karin och Carl Larsson fick Lilla Hyttnäs i gåva av Karins far. Karin som också var konstnär kom i hög grad att påverka hemmets utseende. De skapade hemmet gemensamt och idéerna fick de från den engelska tidskriften *The Studio* och *Arts and Crafts-rörelsen*.

- ❖ Hur märks Karins hand i utformningen av Lilla Hyttnäs?

Fördjupning: Ta reda på mer om *Arts and Crafts-rörelsen* och vad den stod för. Samtala om hur Karin och Carl Larsson vidareutvecklade och försvenskade rörelsens idéer.

Folkbildaren Ellen Key fångade upp de nya idéerna.

- ❖ Ta reda på lite mer om Ellen Key, vad hon gjorde och hur hon påverkade sin samtid.

Fördjupning: Läs hennes bok *Skönhet i hemmet* och samtala om hur hennes tankar stämmer med de idéer som Karin och Carl Larsson förverkligade i sitt hem.

Tiden präglas av en stark framtidsoptimism.

- ❖ Samtala om vad som skapade denna optimism. Jämför med vår egen tid precis hundra år senare.
- ❖ Vilka likheter finns det mellan då och nu beträffande förväntningarna om vad det nya seklet ska föra med sig?

Stockholmsutställningen 1897 kom att betyda mycket för svensk formgivning och arkitektur.

Fördjupning: Ta reda på mer om Stockholmsutställningen, lästips se litteraturförteckningen sidan 161.

Både Selma Lagerlöf och Carl Larsson var mycket populära i Tyskland.

- ❖ Varför tror ni att de blev så uppskattade där?

I slutet av sitt liv ansågs Carl Larsson som en gammal bakåtsträvare. Bråket om *Midvinterblot* var uppsplitande.

- ❖ Samtala om hur olika tidsperioder bedömer konsten.
- ❖ Hur tror ni man kommer att se på Carl Larssons konst och på inredningen i Lilla Hyttnäs om ytterligare 50 år?
- ❖ Är Carl Larsson en klassiker?

ANDERS ZORN – ZORNGÅRDEN I MORA

En amerikaniserad dalmas

Zorn var en komplicerad person, en blandning av bonde, engelsk gentleman och artist, skriver Lars Westman. Det kommer till uttryck även i Zorngårdens arkitektur och inredning.

- ❖ Hur märks denna kluvenhet i hans konstnärskap?

Fördjupning: Läs Zorns memoarer *Självbiografiska anteckningar*, se i litteraturförteckningen sidan 160, och samtala om hur han framställer sig själv och sitt liv.

- ❖ Hur stämmer hans självbild med omvärldens uppfattning av honom?

Även Zorn var påverkad av *Arts and Crafts-rörelsen* när han skapade sitt hem.

- ❖ Jämför Zorngården och Lilla Hyttnäs. Vad säger gårdarna om sina respektive ägare? Vilka likheter och skillnader finns, förutom storleken?

Vid den här tiden börjar den första turismen ta fart och fotvandringar blev på modet. Karl Erik Forsslund blev Dalarnas Rousseau.

Fördjupning: Ta reda på lite mer om Karl Erik Forsslund och den begynnande turismen.

Zorn var en skicklig porträttmålare och världsbäst på vatten. Han är också känd för sina badande kullor.

- ❖ Studera och samtala om hans vattenmåleri. Vad är det i hans målningar som gör vattnet så levande? Färgerna? Linjespelet? Ljuset?
- ❖ Finns det nordiska ljuset i Zorns målningar?
- ❖ Hur skildras människorna i hans målningar?
- ❖ Carl Larsson och Anders Zorn var goda vänner och hörde till samma krets. Påverkade de varandra konstnärligt?
- ❖ Vilka likheter respektive skillnader finns det mellan Zorns och Carl Larssons måleri? Tänk på motivval, färger, linjespel, människoskildring osv.

Modernismen och funktionalismen, funkisen, är två begrepp som Lars Westman ofta nämner och som kom att efterträda nationalromantiken i konst, formgivning och arkitektur.

Fördjupning: Ta reda på vad som är utmärkande för dessa båda "ismer". Samtala om hur formspråket förändras i förhållande till nationalromantiken.

Minnesgårdar och museer

ALSTERS HERRGÅRD
Alsters Herrgårdsväg 3
656 39 KARLSTAD
Tel. 054-83 40 81

RACKSTADMUSEET/OPPSTUHAGE
Kungsvägen 11
671 41 ARVIKA
Tel. 0570-809 90

MÅRBACKASTIFTELSEN
Mårbacka
Box 306
686 26 SUNNE
Tel. 0565-310 27

DALARNAS MUSEUM
Stigaregatan 2–4, Box 22
791 21 FALUN
Tel. 023-76 55 00

CARL LARSSON-GÅRDEN
Carl Larssonsväg 12
790 15 SUNDBORN
Tel. 023-600 53

ZORN MUSEET
Vasagatan 36, Box 32
792 21 MORA
Tel. 0250-165 60

Turistbyråer

ARVIKA TURISTBYRÅ
Stadsparken
671 32 ARVIKA
Tel. 0570-817 90

KARLSTAD TURISTBYRÅ
Tage Erlandergatan 10
651 84 KARLSTAD
Tel. 054-22 21 40

SUNNE TURISM AB
Turistbyrån Kolsnäsvägen
686 80 SUNNE
Tel. 0565-164 00

TURISTINFORMATION DALARNA
Trotzgatan 10–12
791 83 FALUN
Tel. 023-640 04

TURISTBYRÅN FALUN
Adress som ovan
Tel. 023-830 50

SILJAN TURISM MORA
Stationsvägen 3
792 32 MORA
Tel. 0250-56 76 00

Manus Ann-Christin Nedgård

Förlag Bilda Förlag, Box 42053, 126 13 Stockholm
Tel. 08-709 04 00
e-post: info@bildaforlag.se
www.bildaforlag.se
© 2000 Bilda Förlag

ISBN 91-574-5876-6

BILDA FÖRLAG